

Škotsko višavje: odprta pokrajina, razgibana obala in glej čudo - jasno nebo. foto: Marko Trebušak

ŠKOTSKA, MED PTIČI IN DEŽJEM

Marko Trebušak

Veliko Britanijo sem si vedno želel doživeti od blizu. Nekoč me je navduševala predvsem njena zgodovina. Ko pa smo odločili za obisk Škotske, sem pričel odkrivati tudi njeno raznoliko pokrajino, čudovite sončne zahode in seveda ptiče. In prav njim je namenjen ta članek. Škotska leži na severnem delu britanskega otoka in skupaj z Anglijo, Walesom in Severno Irsko tvori Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske. Zaradi raznolikosti pokrajine jo lahko razdelimo na dva dela. Na jugu je škotsko nižavje, kjer se v neskončnost vrstijo hribčki, prepredeno z rečicami, slikovitimi mesti in vasicami kot iz pravljice. Tu živi večina Škotov. Na severni strani je škotsko višavje, kjer vladata veter in samota in kjer se vzpenjajo najvišji vrhovi Velike Britanije na čelu s 1343 m visokim Ben Nevisom. Nikar se ne nasmihajte ob njegovi višini. Pne se tako rekoč iz morja, tako da je ob vzponu potrebno premagati približno tisoč metrov višinske razlike, kar ni tako malo. Če prištejemo še veter in pogosto meglo, je lahko vzpon kar neprijeten. Gorjancev na škotskem višavju je malo, njihove vasice ležijo ob številnih jezerih in globokih zalivih. Življenje poteka počasi in take so tudi ceste: široke kaka dva metra, vsakih petsto metrov je izogibališče, ki omogoča srečevanje nasproti si vozečih avtomobilov, tako da mora človek hočeš nočeš voziti počasi.

ORNITOLOŠKI POTOPIS

Naš obisk je bil razdeljen na dva dela. V nižavju smo spoznavali dolgo in z bojem proti Rimljanom, Vikingom in Angležem zaznamovano zgodovino, na višavju pa smo se prepustili naravi in ptičem. Slednjih ni malo, pravzaprav številčno nekajkrat prekašajo Škote. Poleg tega na Škotskem srečamo večino britanskih ptičjih redkosti. Razdalje med naselji so velike, rezervati so označeni šele pri vходу in če jih želimo odkriti, je koristno imeti s seboj ustrezno literaturo.

Čepprav deluje Škotska zeleno in nenaseljeno, je njena pokrajina posledica človeškega dela. Današnja odprta prostranstva škotskega višavja je nekoč pokrival gozd, ki ga je danes ostalo le za en odstotek prvotne površine. Vse ostale gozdne površine so bile izsekane, da so ljudje pridobili prostor za pašnike. Podnebje je ostro in domače živali so temu primerno zaščitene. Tipičen primer je višavsko govedo, ki je bilo še v 18. stoletju zaradi odličnega mesa zelo priljubljeno. Skozi zgodovino so bile te živali večni vzrok za pretepe med različnimi klani gorjancev, ki so živali radi peljali na sprehod brez vednosti njihovih lastnikov. Pogled na dolgodlako in dolgorogo prikazen je malce strašljiv, a so se rogovi izkazali predvsem kot odlično sredstvo za praskanje po delih telesa, ki jih žival z nogami ne doseže. Dolga dlaka jih odlično ščiti pred vetrom, močo in mrazom. No, danes so črede te tipične škotske domače živali že precej redke, služijo pa predvsem kot odlični fotografski motiv. Poleg domačih živali so pašniki in barja dom številnih živali, na hrbtih katerih se lomijo kopja britanskega naravovarstva. Omenil bi le primera navadnega jelena *Cervus elaphus* in škotske podvrste barjanskega jereba *Lagopus lagopus scoticus*. Ko so v sedemnajstem stoletju iztrebili volkove *Canis lupus*, so se jeleni pričeli neovirano množiti. Tako se po višavju danes potika prek tristo tisoč jelenov, ki že močno ogrožajo rastlinstvo. Barjanski jereb pa je priljubljena lovna divjad, zaradi česar so na udaru njegovi naravni plenilci, kot sta na primer pepelasti lunj *Circus cyaneus* in planinski orel *Aquila chrysaetos*. Te lastniki barij v strahu za zaslužek zastrupljajo, čeprav je tako početje prepovedano.

Na južnem robu višavja ležijo zadnji ostanki nekoč mogočnega Kaledonijskega gozda. Največji del je v lasti britanskega partnerja BirdLife. Rezervat Abernethy Forest, ki pokriva 10.000 ha površine, skriva domovanje današnjih škotskih ribjih orlov *Pandion haliaetus* in ponos Kraljevega društva za zaščito ptic (RSPB) - Loch Garten. Ribje orle so namreč zbiralci jaje in ljubitelji nagačenih ptičev v Veliki Britaniji iztrebili, šele štirideset let po njihovem izginotju je v Loch Gartnu zopet gnezdil par ribjih orlov. In prav iz tega gnezda izhaja današnji rod škotskih ribjih orlov. Opazovalnica, ki jo je RSPB leta 1991 prenovil in opremil, tako da je njen vpliv na okolje čim manjši, je opremljena z

lokalno televizijo, katere kamere ves čas spremljajo dogajanje v gnezdu. Na voljo so teleskopi in prijazni prostovoljci, ki so vedno pripravljene odgovarjati na vprašanja. Poleg ribojedim ujedam nudi rezervat zavetje številnim gozdnim vrstam ptic na primer škotskemu krivokljunu *Loxia scotica* in divjemu petelinu *Tetrao urogallus*. Divjega petelina je včasih mogoče videti na parkirišču pri opazovalnici, ki je nameščena v bližini gnezda ribjih orlov. Le zgoden je treba biti, ker prvi obiskovalci tega plahega ptiča preženejo nazaj v gozd.

Le 10 km severno od matične Škotske leži Orkneysko otočje, ki slovi po čudoviti obali, ki obsega tako peščene plaže, ki dajejo vtis tropskih otokov (razen mrzle vode), in klife, ki se pno 300 metrov nad morsk gladino. Otočje je znano tudi po arheoloških izkopaninah, med katerimi je pravi biser 4500 let stara in popolnoma ohranjena vas Skara Brae. Od sedemdesetih otokov, kolikor jih sestavlja arhipelag, je naseljenih le šestnajst. V načrtu smo imeli obisk največjega otoka - Mainland in otoka Hoy, ki leži južno od njega. Ta dva otoka skupaj z Burrayem, Južnim Ronaldsayem in nekaj manjšimi otoki oklepata strateško pomemben zaliv Scapa Flow, ki že več kot tisočletje služi kot oporišče za mornarice različnih vojsk od ladij Vikingov, preko britanske Kraljeve do NATO-ve mornarice. Naši načrti so se izjalovili in ostalo je le pri pet dni trajajočem obisku Mainlanda. Tretji dan po našem prihodu je pričel pihati tako zelo močan veter, da trajekti s Škotske niso mogli pristajati. Tudi med otoki ni bilo možno pluti. No ja, bo pa pač nekaj ostalo za prihodnjic. Pokrajina otočja je skoraj brez dreves, pretežno se tu razprostirajo pašniki, velik del pa prekrivajo barja. Vreme je zelo spremenljivo, pri čemer sta april in maj najbolj suha meseca in tako najprimernejša za obisk. Vreme je namreč na Orkneyih tako kot na Škotskem - »škotsko«. To pomeni

Slika 2 foto: Marko Trebusak
Višavsko govedo; dolgorogo, dolgodlako in prav nič mu ni mar, če ga fotografirate.

foto: Marko Trebušak

Kolonija morskih ptic med nebom in morjem.

zjutraj dež, opoldne sonce, popoldne zopet dež ali kot pravijo Škoti: Če ti vreme ni všeč, počakaj pet minut in gotovo se bo spremenilo.

Otočje je pravi raj za opazovalce ptic in ptičje fotografe. Zabeleženo je bilo prek 330 vrst, med katerimi je precej redkih in le nekajkrat zabeleženih na Britanskem otočju, kot sta na primer mala droplja *Tetrax tetrax* in sabljasti martinček *Xenus cinereus*. Ptiči niso preveč plašni, tako da se jim da precej približati. Ljudi je malo in tudi promet je na ravni vaških cest. Nihče, razen nemških turistov, ki se jim vedno mudi, se ne pritožuje, če ustaviš na izogibašišču in si ogledaš pepelastega lunja med njegovim tipičnim lovom. Ptič počasi leti nad barjem, s perutmi razprostrtimi v obliki zelo odprte črke V, kar je značilnost lunjev, potem pa se sunkovito zavrti in strmoglav na plen. Na barju lahko, če je sreča mila, opazujemo tudi močvirsko uharico *Asio flammeus*, mi je sicer nismo videli, pač pa smo lahko kar iz kombija opazovali družino rdečenogih martinčev *Tringa totanus*. Na vsakem koraku smo srečevali škorce *Sturnus vulgaris* in školjkarice *Haematopus ostralegus*, najpogostejše ptičje spremljevalce pasoce se živine in ovac. Prav posebno doživetje nam je pripravil tretji večer našega bivanja na Orkneyih. Že prejšnjo noč je veter pihal tako močno, da so palice naših šotorov komaj, komaj vzdržale, zato smo sklenili, da se umaknemo na varno. Prenočili

smo v »Bed & Breakfast«, britanski obliki prenočevanja pri zasebnikih, uspavala pa nas je pesem, v Sloveniji tako redkega, na Orkneyskem otočju pa zelo pogostega velikega škurha *Numenius arquata*, ki nam je prepeval prav pod oknom.

Obisk Orkneyev ni popoln brez obiska kolonije morskih ptic. Tako kolonijo je težko opisati, treba jo je doživeti: vrišč več sto tisoč njork *Alca torda*, lumen *Uria aalge*, lednih viharnikov *Fulmarus glacialis*, triprstih galebov *Rissa tridactyla* in drugih ptic, ki se meša z enakomernim butanjem valov ob obalo kakih sto metrov pod mojimi nogami, in piš povsod navzočega vetra. Zrak je zaradi vetra svež in rezek, poln vonja po soli in gvanu. Oko se giblje med zelenimi pašniki in sivino klifov, ki jo poživljajo zeleni, rumeni in rdeči lišaji. Na obzorju se nebo preliva v morje. In ptiči, ki letijo od povsod in na vse strani. Kar s težkim srcem smo zapustili to prijetno, čeprav hladno in vetrovno otočje.

Ker s fotografijami velike govnačke *Catharacta skua* nisem bil zadovoljen, smo na severozahodu Škotske obiskali otoček Handa. Upal sem, da bom prijateljem lahko pokazal tudi mormona *Fratercula arctica*, ki s črno-belimi perjem in v času gnezdenja sivo-rumeno-oranžnim kljunom deluje kar malce komično. Hando pokriva barje, prek katerega je speljana lesena pot, da obiskovalci ne bi uničevali rastja. Severni del otoka se zaključuje na fantastičnih klifih, na južnem delu, kjer smo pristali, peščena plaža omogoča pristajanje čolnom. Odkar je leta 1847 krompirjeva kuga naseljence pregnala v Ameriko, je otoček nenaseljen. Le nekaj zloženih kamnov, ki so bili nekoč hiše in hlevi, priča, da so nekoč tu živeli ljudje. Danes je otok prepuščen pticam. Na začetku obiska nas je čuvaj opozoril, naj se držimo lesene poti, ker na barju gnezdiyo velike in bodičaste govnačke *Stercorarius parasiticus*, ki so v bližini gnezda zelo agresivne. Obnašajo se kot živa bojna letala in se v strmoglavih napadih zaganjajo v sovražnika, pri čemer je cilj njihovih ostrih kljunov njegova najvišja točka – glava. Pri govnačkah je zanimiv

foto: Marko Trebušak

Škorec *Sturnus vulgaris* je tipična ptica orkneyskih pašnikov.

ORNITOLOŠKI POTOPIS

Foto: Marko Trebušak
Ledni viharnik *Fulmarus glacialis* je zame najspretnější letalec med morskimi pticam.

tudi način prehranjevanja. Ko se galeb, čigra ali kak drug morski ptič vrača z lova v kolonijo, ga govnačka v zraku toliko časa nadleguje, da odvrže plen, ki ga »nasilnež« prestreže, še preden pade v vodo. Nadlegovanje obsega najrazličnejše umazane trike od bliskovitih preletov tik pred kljunom do vlečenja za repna peresa. Zaradi takega načina prehranjevanja so govnačke resnični zračni akrobati. In prav zanimivo je poslušati kolonijo morskih ptic, ko jo preleti ta »nadloga«. Prej enakomerno kričanje se ob preletu velike govnačke ojači za eno stopnjo, kot če bi navijačem najljubši športnik zamudil priložnost za zmago.

Kar pa se mormonov tiče, smo imeli srečo. Ljudje so na Hando namreč zanesli sive podgane *Rattus norvegicus*. Te so s plenjenjem njihovih gnezd mormone pregnale na majhen z otokom nepovezan skalnati steber. Podgane so prostovoljci Scottish Wildlife Trust leta 1997 pregnali, mormoni pa so se letos zopet vrnili na otok. Mormon je tako kot cela družina njork Alcidae, ki ji pripada, do popolnosti prilagojen lovu pod vodo. Zaradi tega ima tršato, cigari podobno telo in majhne peruti, s katerimi »leti« pod vodo. Zaradi neugodnega razmerja med površino kril in maso ptiča lahko leti le tako, da zelo hitro maha s krili, zaradi česar je njegov let najbolj podoben letu kamna. Najbolj zoprn del pa sta vzlet in pristanek. Na tleh hodijo vsi predstavniki njork pokonci kot pingvini Spheniscidae. Lahko bi rekli, da njorke na severni polobli nadomeščajo na južni polobli živeče pingvine. Mormoni so opazovalcem in fotografom prijazni ptiči, ker niso plašni. Težave pri fotografiranju mormonov mi je slikovito opisal Anglež, ki sem ga srečal na Handi: največji problem fotografiranja je, da ti hodijo pod nogami in moraš paziti, kam stopiš.

Prihod na Loch Ness je bil pravi šok, kajti po dveh tednih smo se vračali v civilizacijo. Nismo se peljali mimo Loch Nessa, da bi videli Nessy, slavno pošast, s katero se je bojda že v 6. stoletju

pogovarjal Sv. Kolumb. Pot nas je vodila naprej na jug. Tam se ob Glasgowu v Atlantski ocean izliva reka Clyde in v izlivu te reke si je možno ogledati veliko ptičjih zanimivosti. Omeniti velja Aliso Craig, velikanski štruci kruha podoben otok, kjer je doma velika kolonija strmoglavcev *Morus bassanus*, čudovitih morskih ptic, ki po pravici nosijo svoje slovensko ime. Pri lovu namreč elegantno strmoglavljajo iz včasih spoštovanja vredne višine navpično v morje.

Še dlje na jugu je Caerlaverock, ki je dobil ime po gradu zelo zanimive trikotne oblike. Med opazovalci ptic je ta kraj poznan po peščenih plažah in slanih močvirjih, ki v zimskem času gostijo kratkokljune *Anser brachyrhynchus* in belolične gosi *Branta leucopsis*, ki jih z Grenlandije in Islandije, kjer gnezdiijo, prižene mraz. Ker smo prišli na vrhuncu gnezditne sezone, ko so omenjene gosi na svojih gnezdiščih, smo se morali zadovoljiti z gradom, veliko jato duplinskih kozark *Tadorna tadorna* – in dežjem.

Škotska se mi je priljubila s (predvsem takrat ko ne pada dež) čudovito pokrajino in ptiči, za katerimi se ni treba plaziti po grmovju in jih opazovati kot majhno rjavo piko na rjavem ozadju. Poleg tega pa ljudje, v nasprotju z mojimi dosedanjimi popotniškimi izkušnjami, vsi govorijo angleško. Naše potovanje se je končalo, kot se za tako mokro deželo spodobi, na poti v Anglijo je ves čas deževalo. ■ ■ ■

Foto: Marko Trebušak
Mormona *Fratercula arctica* v tipičnem gnezditnem okolišu.

Viri:

Madders, M in J. Welstead (1997): Where to watch birds in Scotland. Christopher Helm Ltd, London.

Jonson, L (1992): Birds of Europe. Christopher Helm Ltd London.

Smallman T. in Cornwallis G. (1999): Scotland. Lonely Planet Publications Pty Ltd, Hawthorn.